

НОРМИ І СТАНДАРТИ ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКОГО КОНТРОЛЮ ПІДПРИЄМСТВ

Висвітлені значення встановлення та дані визначення норм та нормативів внутрішньогосподарського контролю підприємств; запропоновано класифікацію норм внутрішньогосподарського контролю

Постановка проблеми. Організація внутрішньогосподарського контролю підприємств передбачає широке використання встановлених норм контролю та відхилень від таких норм.

Мета дослідження Дослідити значення та формування норм, нормативів та стандартів внутрішньогосподарського для виконання функцій контролю, обґрунтувати класифікацію норм контролю підприємств.

Аналіз останніх досліджень. У роботах [1, 2] встановлені загальні принципи контролю, висвітлено значення норм контролю, розглянуто філософію вчення про норму. Деякі дослідники [3] хоча не виділяють норм контролю, але серед дій у контролі передбачають порівняння фактичних даних з базою для порівняння, тобто потрібними значеннями, що співпадає з визначенням норм контролю.

Виклад основного матеріалу Низька ефективність внутрішньогосподарського контролю підприємств (у подальшому для скорочення – ВГК) знаходить відображення у значних втратах його ресурсів. Через завищення встановлених нормативів матеріальних цінностей щороку утворюється до 7 % усієї маси нестач і розтрат. У сфері матеріального виробництва недоліки в організації матеріальної відповідальності спричиняють до 13 % нестач і розтрат [4].

Однією з причин таких втрат, на нашу думку, можна вважати недостатнє використання норм контролю.

Стосовно контролю такі поняття, як норма контролю, норматив, стандарт є ключовими, імперативними. Виходячи із змісту контролю, *вихідними складовими процесу контролю є факт та норма, що порівнюються між собою для виявлення відхилень*. Процедури контролю головним чином полягають у тому, що є визнані норми контролю, як основи співставлення досягнутого фактичного рівня, далі виявляються причини виникнення відхилення факту від норми, проводиться їх оцінка, наразті здійснюються своєчасні та адекватні реагування на визнані відхилення.

Формування та використання норм контролю пов'язано із дотриманням, головним чином двох принципів контролю [1]: принципу **компаративності** – порівняння двох або більше величин, що відповідно мають нормативне та фактичне значення, та принципу **релевантності норм контролю** – відповідність цільових орієнтирів і обмежуючих параметрів функціонування господарських

систем вимогам економічного розвитку підприємства. Дотримання вимог таких принципів забезпечує виконання головних функцій та завдань ВГК. Важливою функцією контролю є контроль за формуванням витрат за місцем їх виникнення, основними технологічними процесами та окремими видами діяльності підприємства; виявлення відхилень від затверджених норм, стандартів та кошторисів, аналіз їх причин, встановлення винних осіб.

Для того, що контроль виконував свої функції як складова системи управління, потрібна для менеджерів інформація повинна постійно знаходитись у полі зору внутрішнього контролю. Поведінка менеджерів значною мірою залежить від того, наскільки значні відхилення від норм. Передбачаються різні сценарії заходів з управління при т.зв. стандартних ситуаціях, тобто коли відхилення від норми незначні, знаходяться у визнаних межах, передбачувані, та при нестандартних ситуаціях, коли фактичні параметри досягають або перевищують граничні значення, відхилення непередбачувані. Тобто застосування норм контролю забезпечує дієвість механізму прямого та “зворотного зв’язку” в управлінні.

Нормами внутрішньогосподарського контролю можна вважати узаконені на рівні підприємства, визнані обов’язковими параметри його діяльності. Вони можуть мати вигляд стандартів, планів, норм, нормативів, рішень, наказів, приписів, лімітів, законів тощо. Прикладами норм контролю можна назвати норми витрат матеріальних та інших ресурсів, норми виробництва, норми прибутковості та рентабельності, норма внутрішнього доходу, норми природного убутку, норми запасів, норма капіталізації прибутку, норми продажу, норми простою транспортних засобів тощо.

До норм контролю також відносяться припустимі межі відхилень від встановлених норм.

Під нормативом внутрішньогосподарського контролю розуміють економічний, технічний показник норм, відповідно до яких проводиться робота, програма. До нормативів відносяться поелементні складові норм, що характеризують питомі витрати сировини або матеріалів на одиницю маси, площі, об’єму, довжини при виконанні виробничих процесів; розміри технологічних відходів і втрат сировини і матеріалів, вимірюється в натуральних одиницях або у відсотках.

Нормативами внутрішньогосподарського контролю також можуть вважатись критерії ефективності діяльності об’єктів контролю. До таких нормативів відносяться співвідношення витрат і результатів діяльності, норматив доходів, норматив власних обігових коштів.

Стандарти внутрішньогосподарського контролю – визнані вимоги до методів і процедур контролю.

Норми контролю, як правило створює та коригує ланка управління, яка є ініціатором контролю. Апарат управління підприємства та його підрозділів зобов’язані виконувати передбачені нормами параметри діяльності. Норми обираються заздалегідь та встановлюються за кінцевими результатами. Вони можуть бути

відображені у натуральних, грошових та інших показниках. Перелік норм контролю та порядок їх встановлення (перегляду у необхідних випадках), порядок визнання відхилень від норм та прийняття управлінських рішень на підставі аналізу відхилень від норм відносяться до елементів системи внутрішнього контролю.

У таблиці наведена класифікацію норм внутрішньогосподарського контролю.

Таблиця 1. Класифікація норм внутрішньогосподарського контролю

<i>Ознаки класифікація</i>	<i>Види норм внутрішньогосподарського контролю</i>
за змістом	Економічні, юридичні, технічні, норми часу, змішані
за складовими ВГК	адміністративні, норми бухгалтерського обліку, включаючи податковий та управлінський облік, норми внутрішнього аудиту, контролю громадськості
за циклами (фазами) підприємницької діяльності	норми циклу придбання, циклу виробництва, циклів збуту та отримання фінансових результатів, а також фінансово-інвестиційного циклу
за регламентацією	Розроблені на підприємстві, задані ззовні
за господарськими процесами	статичні та динамічні
за часом здійснення контрольних дій при статичному контролі	норми попереднього, поточного та наступного контролю
за належністю до об'єктів контролю	Власні контрольні норми та запозичені із об'єктів контролю
за рівнем дотримання виконання суб'єктами контролю	обов'язкові та рекомендовані
за відношенням до спрямування контрольних дій	Напружені, «жорсткі» (з незначним діапазоном відхилень), не напружені, «м'які» (із значним діапазоном відхилень)

Висновки та перспективи подальших досліджень

Основами формування норм і стандартів внутрішньогосподарського контролю є наступні:

- наявність мети діяльності та планів (прогнозів) її досягнення;
- визначення ініціатором контролю параметрів (норм) діяльності, інформаційних систем, показників, контроль за якими дозволить забезпечити досягнення бажаних результатів діяльності.

У подальшому доцільно встановлення норм та стандартів контролю щодо складових ВГК: середовище контролю, процес оцінки ризиків, інформаційні системи, процедури та моніторинг контролю; використання норм та стандартів контролю в процесі управління підприємством.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шевчук В.О. Контроль господарських систем в суспільстві з перехідною економікою (Проблеми теорії, організації, методології). - К.:Держ. торг.-екон. ун-т, 1998. - 371 с.
2. Дрозд І.К. Контроль економічних систем: Монографія. – К.: Імекс-ЛТД, 2004. – 312 с.
3. Бурцев В.В. Организация системы внутреннего контроля коммерческой организации. – М.: «Экзамен», 2000. – 320 с.
4. Калюга Є.В. Фінансово-господарський контроль у системі управління: Монографія. - К.: Ельга, Ніка-Центр, 2002 - 360 с.